

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І  
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ  
НУБІП України  
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 378.4:377

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ  
Декан гуманітарно-педагогічного Завідувач кафедри  
факультету педагогіки

Інна САВИЦЬКА

Руслан СОПІВНИК

« » 2023 р. « » 2023 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей»

Спеціальність:

011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітня програма:

«Інформаційно-комунікаційні технології в освіті»

Орієнтація освітньої програми:

«Освітньо-професійна»

Керівник магістерської роботи  
доктор філософії, PhD  
д.пед.н., професор

Павло СМОЛЯК  
Руслан СОПІВНИК

Виконав Владислав ЦАПОК

КИЇВ – 2023

## РЕФЕРАТ

У магістерській роботі висвітлена актуальність теми формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (50 позицій) та 1 додатку. У роботі є 1 рисунок.

Проаналізовано, що перед системою освіти постав ряд нових викликів, пов'язаних із негативним впливом наслідків війни на усіх учасників освітнього процесу. Професійна підготовка фахівців педагогічних спеціальностей вимагає

системного підходу з оптимальним вибором інноваційних освітніх технологій

та методик навчання. Пріоритетом діяльності закладів освіти є забезпечення

моральної та психологічної стійкості учасників освітнього процесу, які постраждали від російської збройної агресії. Зміна моделі співпраці суб'єктів

освітнього процесу через запровадження дистанційної та змішаної форми

навчання вимагає більш детального аналізу та формування нових підходів щодо

розвитку комунікативних умінь здобувачів освіти.

Теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив, що поняття «комунікативна компетентність» у науково педагогічній літературі трактують

як здатність до здійснення ефективної взаємодії; встановлення й підтримка

необхідних контактів з іншими людьми; інтегральну якість особистості, яка

містить як складові цінності, мотиви, установки, знання, уміння, навички, виконуючи функцію адекватного функціонування особистості в соціумі; як

уміння розуміти і бути зрозумілим співрозмовником у процесі взаємодії.

Визначено, що структура комунікативної компетентності майбутніх

педагогів представлена чотирма компонентами, зокрема мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-емоційний. Педагогічний

зміст комунікативної компетентності передбачає набуття здобувачами вищої

освіти широкого спектра комунікативних умінь, які дозволяє конструктивно

взаємодіяти в соціальних умовах професійної діяльності.

Проаналізовано досвід формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей на прикладі Національного університету біоресурсів і природокористування України засвідчив, що активна взаємодія учасників освітнього процесу, залучення здобувачів освіти до комунікативної співпраці, міжнародного обміну досвідом, науково-пошукової діяльності у процесі самостійної роботи, реалізація ряду компонентів навчальних планів освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) та другого (магістерського), а також освітньо-наукових програм третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти сприяють набуттю здобувачами вищої освіти широкого спектра комунікативних умінь, які дозволяють конструктивно взаємодіяти в соціальних умовах професійної діяльності.

Розроблено методику формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей, що ґрунтується на реалізації наступних педагогічних умов: створення атмосфери партнерської взаємодії педагогів і здобувачів освіти під час реалізації інтерактивних технологій навчання; використання інтерактивних методів навчання; використання ігрових технологій під час проведення навчальних занять зі студентами; переорієнтація освітнього процесу на особистість здобувача освіти, розкриття його здібностей та самоцінності.

Окрім того було проведене опитування серед студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи, Інформаційно-комунікаційні технології в освіті) гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України стосовно їхньої думки щодо факторів, від яких залежить успішність професійної діяльності майбутнього викладача закладу вищої освіти.

Результати нашого дослідження можуть бути використані при підготовці та проведенні педагогічного експерименту щодо формування комунікативної компетентності серед здобувачів вищої освіти.

*Ключові слова:* здобувач освіти, заклад вищої освіти, освітній процес, педагогічна взаємодія, комунікативна компетентність, інтерактивні методи навчання, інтерактивні технології навчання.

# НУБІП УКРАЇНИ

# НУБІП УКРАЇНИ

# НУБІП УКРАЇНИ

# НУБІП УКРАЇНИ

# НУБІП УКРАЇНИ

# НУБІП УКРАЇНИ

# НУБІП УКРАЇНИ

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП</b> .....	<b>7</b>
<b>РОЗДІЛ 1. ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ</b>	
1.1. Сучасні підходи до розвитку вищої освіти в Україні.....	<b>10</b>
1.2. Соціальна потреба у підготовці фахівців педагогічних спеціальностей післявоєнної відбудови України.....	<b>19</b>
Висновки до розділу 1.....	<b>27</b>
<b>РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ</b>	
2.1. Педагогічний аналіз поняття комунікативної компетентності особистості.....	<b>29</b>
2.2. Особливості формування комунікативної компетентності студентів в умовах навчання у закладі вищої освіти.....	<b>36</b>
Висновки до розділу 2.....	<b>41</b>
<b>РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ</b>	
3.1. Досвід формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей у Національному університеті біоресурсів і природокористування України.....	<b>42</b>
3.2. Методика формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей.....	<b>47</b>
Висновки до розділу 3.....	<b>54</b>
<b>ВИСНОВКИ</b> .....	<b>55</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b> .....	<b>58</b>
<b>ДОДАТКИ</b>	

НУБІП України

## ВСТУП

**Актуальність.**

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну та запровадження воєнного стану внесли свої корективи, фактично, у всі сфери суспільного життя. Система вищої освіти не є виключенням. Під час воєнного стану перед нею постали нові виклики, реагувати на які вкрай необхідно задля збереження вищої освіти в Україні та підвищення її вкладу у соціально-економічний розвиток країни та її регіонів [45].

Сучасний ринок праці висуває нові вимоги і до рівня теоретичних знань потенційного співробітника, і до системи його професійних компетентностей, особистісних якостей та здібностей. Трансформаційні зміни професійної підготовки здобувачів вищої освіти автоматично призводять до необхідності докорінного перетворення сучасної системи підготовки фахівців педагогічних спеціальностей як носіїв духовного, інтелектуального й культурного потенціалу, детермінуючи їх суспільний розвиток як сьогодні, так і на майбутнє.

Нині існує чимало наукових публікацій щодо результатів дослідження теорії і практики розвитку комунікативної компетентності. Наукові праці розкривають суть поняття «комунікативна компетентність», її компонентний склад, особливості формування, визначення критеріїв та показників її сформованості тощо. Питання формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців були предметом вивчення Н. Бутенко, Ю. Ємельянова, О. Киричука, М. Обозова, І. Нестерової, О. Павленко, О. Петровської, М. Пентилюк, О. Прозорової, Є. Руденського, О. Тармаєвої, І. Черезова, С. Шатрової та ін. Окремі проблеми комунікації в педагогіці розкриті у працях С. Амеліної, Е. Корнієнко (комунікативні потреби); Г. Васильєва, Д. Ігнатєвої (комунікативні здібності), О. Грейліх, С. Омельченко (культура спілкування) тощо.

Все ж окремі аспекти визначеної проблеми залишаються недостатньо досліджуваними та потребують додаткового вивчення, що пов'язано із суттєвою зміною формату навчання, а саме, масштабним запровадженням змішаної форми здобуття освіти та активним використанням інформаційно-комунікаційних технологій під час навчання, що суттєво вплинуло на модель взаємодії учасників освітнього процесу та вимагає кардинально інших підходів щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців.

Соціальна значущість проблеми педагогічної взаємодії в процесі навчання, необхідність удосконалення форм та методів формування комунікативної компетентності здобувачів освіти зумовили вибір теми дослідження – *«Формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей»*.

**Мета дослідження** – розкрити теоретичні аспекти та розробити методичні рекомендації формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей.

**Об'єкт дослідження** – педагогічна взаємодія в умовах вищої освіти.

**Предмет дослідження** – методика формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей.

З окресленої мети дослідження визначено наступні **завдання**:

1. Охарактеризувати особливості розвитку вищої освіти в Україні.
2. Проаналізувати сутність поняття «комунікативної компетентності» у педагогічній літературі.
3. Проаналізувати досвід формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у закладах вищої освіти.
4. Розробити методику формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей.

Для реалізації завдань дослідження використовувався комплекс **методів наукового дослідження**, зокрема:

*теоретичні* (вивчення та аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, спрямовані на обґрунтування теоретичних положень дослідження),

– *емпіричні* (опитування, педагогічне спостереження, бесіди з науково-педагогічними працівниками та студентами, вивчення досвіду педагогічної взаємодії у закладах вищої освіти, аналіз навчальних планів освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти).

**Наукова новизна дослідження:** розроблено та обґрунтовано методiku формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей.

**Практичне значення:** результати нашого дослідження можуть бути використані при підготовці до проведення семінарсько-практичних занять з використанням інтерактивних методів та технологій навчання.

**Структура магістерської роботи.** Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел (50 найменувань). Основний зміст роботи викладено на 63 сторінках. У роботі є 1 рисунок.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

## РОЗДІЛ 1.

# ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

## 1.1. Сучасні підходи до розвитку вищої освіти в Україні

Закон України «Про вищу освіту», «Національна доктрина розвитку освіти» акцентує увагу на тому, що стратегічним ресурсом покращання добробуту людей має стати освіта, забезпечивши національні інтереси та зміцнивши авторитет й конкурентоспроможність держави на міжнародній арені.

Глобалізаційні зміни сприяють модернізації технологій, переходу до інформаційно-технологічного суспільства, утвердженню пріоритетів сталого розвитку. Головною метою, пріоритетним показником, основним важелем сучасного прогресу стає розвиток людини. Поряд з цим, виникає потреба в докорінній перебудові галузі згідно з сучасними вимогами держави, суспільства. У зв'язку з цим постають завдання забезпечення пріоритетності розвитку освіти та науки, першочерговості розв'язання їх нагальних проблем [21].

Особливе місце в загальнодержавній системі освіти України займають заклади вищої освіти, працюючи на перспективу суспільного розвитку. На думку академіка В. П. Андрущенка, вища школа покликана формувати інтелект нації, адже від цього залежить її майбутнє [2]. Саме якісними характеристиками суспільства зумовлюється майбутня парадигма розвитку вищої освіти в Україні у XXI ст. Зміни у сучасному суспільстві вимагають інтелектуально розвиненої мобільної особистості, здатної до самоосвіти, самовдосконалення, що передбачає володіння ґрунтовними знаннями [16]. З огляду на це, ставляться нові вимоги й до професійної освіти.

Основні зусилля професійної школи повинні спрямовувати свої зусилля до розв'язання складних сучасних проблем. Заклади вищої освіти та науково-дослідні інститути України мають належний науковий та інтелектуальний потенціал, аби упродовж наступних років перебудувати систему професійної

підготовки фахівців у контексті нових світоглядних, соціальних й економічних потреб та новітніх тенденцій [6].

На виконання Указу Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» (від 3.07.2020 № 210/2020) та відповідних доручень Прем'єр-міністра України (№ 23502/2/1-20 від 12.06.2020 та № 23502/3/1-20 від 13.06.2020) було розроблено Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки (далі Стратегія розвитку).

Необхідність розробки Стратегії розвитку викликана завершенням у 2021 році дії Національної стратегії розвитку освіти в Україні (Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013), посиленням глобальних викликів, що виникли перед світовою економікою на сьогодні, посиленням впливу глобального ринку праці й освітніх послуг, ризиків й загроз, які повстали перед економікою країни в останні роки, а найбільше – це розвиток технологій нового покоління, загострення демографічних й соціальних проблем тощо [36].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», основною метою вищої освіти встановлено підготовку «... конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях».

Метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових (творчих, мистецьких) професійних і загальних компетентностей, що необхідні для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань [11].

Вища освіта України представлена трьома типами закладів: університет, академія, інститут; коледж. Університети можуть бути як багатогалузевими, так і галузевими і здійснювати підготовку за всіма рівнями вищої освіти, у тому числі надавати ступінь «доктор філософії». Інститути і академії можуть бути тільки галузевими (профільними, технологічними) і здійснювати підготовку за першим і другим рівнями, а за третім і вищим науковим рівнями – тільки за певними спеціальностями. Коледжі можуть здійснювати підготовку лише

молодших бакалаврів і за першим рівнем (бакалавр) вищої освіти. Відмінністю університетів, академій та інститутів є обов'язковість здійснення фундаментальних та / або прикладних наукових досліджень [36].

Відповідно до стратегії розвитку, у системі вищої освіти існує низка проблем, які разом із суттєвими зовнішніми та внутрішніми викликами створюють ризики та негативно впливають на можливості розвитку:

- ❖ *рівень автономії закладів вищої освіти лишається незадовільним* (за результатами дослідження Асоціації Європейських Університетів, зміни у законодавстві України дозволили досягти певних зрушень у напрямку підвищення рівня організаційної та академічної автономії. Однак, залишається низьким рівень за складовими організаційної автономії, що стосуються вибору керівника, критеріїв до його кандидатури, процедури усунення, встановлення строку перебування на посаді, а також права закладу запрошувати осіб, що не є його працівниками, до своїх органів управління. Щодо академічної автономії, то слабким місцем лишається відсутність прав у закладу самостійно визначати правила прийому. Найнижчим є рівень фінансової автономії через низький рівень спроможності закладу брати позики; вільно розпоряджатися залишками коштів; володіти будівлями; перелік позицій, на які можуть витратитися кошти закладу, в тому числі його власні надходження, регулюється законодавством; обмежене внутрішнє переміщення коштів за ініціативою самого закладу тощо.)

- ❖ *несприятлива демографічна ситуація* (формування контингенту здобувачів вищої освіти значною мірою визначається кількістю випускників закладів загальної середньої освіти – потенційних студентів закладів вищої освіти. Протягом 2021–2026 рр., зважаючи на вікову структуру населення України, кількість випускників шкіл буде потроху зростати, і до 2031 р. майже не змінюватиметься) [36; 12-13]. Однак, враховуючи умови повномасштабної війни на території України, великий відсоток випускників шкіл у цілях безпеки виїхали за межі Батьківщини. У контексті цього, важливим завданням країни постає створення та забезпечення належних умов для повернення талановитої молоді до України.

❖ *посилення тенденції до освітньої еміграції* (низькі можливості працевлаштування після закінчення закладів вищої освіти разом із незадовільною подекуди якістю освіти спонукають найбільш підготовлених, талановитих і амбітних молодих людей вступати до закордонних закладів вищої освіти. Тенденція до «освітньої еміграції» посилюється простішими умовами вступу до закордонних вишів та їх агресивною політикою щодо залучення української молоді до навчання. Тенденція, що склалася, створює найбільшу загрозу для відтворення інтелектуального, культурного й професійного капіталу суспільства, а також можливостей економіки країни до інноваційного розвитку [36; 14-15].;

❖ *невідповідність структури підготовки поточним і перспективним потребам ринку праці* (мала кількість високотехнологічних виробництв не створює достатнього попиту і не гарантує працевлаштування майбутніх фахівців. Також водночас існує розрив між структурою підготовки кадрів і потребами ринку праці [36; 15-16].;

❖ *низьке та неефективне фінансове забезпечення вищої освіти* (інноваційний характер нового механізму розподілу видатків державного бюджету між закладами вищої освіти не позбавив систему фінансуванні діяльності ЗВО низки недоліків. Скорочення державного замовлення на підготовку фахівців має особливо негативні наслідки для регіональних ЗВО, які не можуть розраховувати на значний приплив вступників, що навчатимуться за власні кошти, через нижчий рівень доходів населення. Таким чином, створюються умови для відтоку здобувачів освіти до потужних обласних і столичних освітніх центрів, що загострює проблеми внутрішньої міграції та спустошення територій. Зменшення витрат на вищу освіту, яке спостерігається останні роки в Україні, підтверджує, що ця галузь не є пріоритетною для держави [36; 17-18]. На жаль, цей показник знизився за останній час, адже

основні фінансові зусилля спрямовані на оборонний захист держави;

❖ *низький престиж праці викладача, втрата кадрового потенціалу* (існує суттєвий розрив в оплаті праці між сектором вищої освіти й іншими

секторами економіки, який спровокований наявною системою тарифних ставок і призводить до зменшення мотивації до викладання, усі витрати, пов'язані із підвищенням кваліфікації, саморозвитком, професійним зростанням, полягають на викладача. Низька затребуваність державою педагогічної та наукової праці, її низька оплата призвели до падіння престижності цього виду діяльності.

Жорстка прив'язка штатного розпису закладу вищої освіти до кількості здобувачів освіти також створює ризики працевлаштування для науково-педагогічних працівників і сприяє їх міграції. Багато талановитих викладачів і науковців виїхали на роботу за межі країни або змінили вид діяльності) [36; 19-

201];

❖ *слабкий зв'язок закладів вищої освіти з наукою та бізнесом*  
(науково-дослідна робота у закладах вищої освіти, їхній зв'язок із науковими установами є останнім часом однією з найбільших проблем. Незадовільний

стан дослідницької роботи позначається на активності здобувачів вищих науково-освітнього та наукового рівня, які мають становити головний кадровий ресурс наукових досліджень. У цілому низька результативність науково-дослідної діяльності більшості закладів вищої освіти знижує їхній рейтинг порівняно з університетами інших країн. У цілому в Україні продовжується

падіння престижності наукової роботи, неухильне зменшення частки фінансування науки, зниження заробітної плати призвело до того, що молодь перестала прагнути вчитися і йти працювати в науку. Низький рівень заробітної

плати, відсутність соціальних гарантій та можливостей реалізувати науковцям себе призводять до відтоку талановитої молоді з українських закладів вищої освіти і наукових установ [36; 20-21].

Необхідно зазначити, що нині чинна Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки та Операційний план її реалізації у 2022-2024 роках визначає пріоритети системи вищої освіти на довоєнному етапі суспільства та

економіки країни, а також головні характеристики, що будуть сформовані до 2032 року. У цілому виписані цілі та завдання потребують реального переосмислення, що необхідне для дорожньої карти відбудови та впровадження

відбудови системи вищої освіти у повоєнний період, дотримання якої дозволить зменшити негативні наслідки, спричинені війною [19; 17].

На думку С. Ніколаєнка, необхідно визначити першочергові кроки на 2023 рік, а саме:

- ❖ сформувати план укрупнення університетів;
- ❖ пошук шляхів відбудови матеріальної бази;
- ❖ підтримка науково-педагогічних працівників;
- ❖ створення умов для розширення автономії, співпраці з бізнесом,

Збройними Силами України;

- ❖ розроблення практичних рекомендацій щодо модернізації мережі закладів освіти;

- ❖ комунікації основних концепцій модернізації мережі закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої освіти;.

Очікуваним результатом реалізації оновленої Стратегії розвитку є створення сучасної ефективної системи вищої освіти, яка має гідну репутацію та є конкурентоспроможною на внутрішньому і світовому ринках освітніх послуг, допоможе у відбудові країни, посижить її безпеку, задовольнить потреби громадян, економіки та суспільства [19; 16, 18].

Важливими та актуальними є аналітичні дослідження науковців Шевчук Ірини та Шевчука Андрія. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України внесло свої корективи в усі сфери суспільного життя, зокрема і у розвиток національної системи вищої освіти. Науковці зазначають,

що запровадження воєнного стану та ведення військових дій поставили перед освітою ряд важких викликів, на які терміново потрібно реагувати, адже негативні наслідки стануть неминучими [45].

Серед надважливих викликів, дослідники зазначають наступні:

- ❖ *знищення інфраструктури закладів вищої освіти:* негативна картина оптимізації мережі закладів вищої освіти України впродовж останніх років підсилася нищівним впливом війни. Студенти та співробітники

вимушено виїхали із зони активних бойових дій, «територіальна» розпорошеність змусила перейти на дистанційну або змішану форму навчання. Внаслідок інтенсивних обстрілів і бомбардувань інфраструктура цих ЗВО зазнала різного рівня пошкоджень і руйнувань [45]. За даними Міністерства

освіти і науки України, через військову агресію росії, 5 закладів вищої освіти зруйновано повністю, а 41 – пошкоджено (майже 11% від усіх закладів вищої освіти в Україні); 34 заклади переміщено або перебувають у цьому процесі [30].

❖ *скорочення фінансування вищої освіти:* видатки на освіту скоротились за рахунок зменшення бюджетних асигнувань на забезпечення здобуття професійно-технічної та професійної освіти, наукової діяльності установ, надання освіти установами загальної середньої освіти державної форми власності, підготовки кадрів закладів вищої освіти, виплати академічних стипендій, освітніх субвенцій місцевим бюджетам та ін. [45].

❖ *втрата кадрового потенціалу:* заробітна плата науково-педагогічних працівників України в рази нижча, ніж у провідних закордонних вишах; спостерігається суттєва регіональна диференціація оплати праці. Усе це призводить до зниження престижності даного виду діяльності, адже знижується рівень доплат за науковий ступінь та вчене звання, йде перерозподіл годин у навчальних планах, вимушеність неоплачуваних відпусток та скорочення штату працівників тощо.

❖ *відтік українських та іноземних здобувачів освіти із закладів вищої освіти:* за даними Міністерства освіти і науки України від початку війни за кордон виїхало понад 60 тис іноземних студентів, що продовжують навчатися в українських закладах вищої освіти онлайн. Згодом проблема їхнього повернення в Україну стоятиме досить гостро, особливо у заклади тих регіонів, які зазнали значних ушкоджень від військової агресії рф. Серед випускників українських шкіл бажаючих навчатися у закордонних ЗВО з кожним роком зростає [30].

❖ *забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану:* поняття академічної доброчесності починається із

доброчесної поведінки викладача та здобувача освіти, що передбачає дотримання чесності, довіри, справедливості, поваги, відповідальності. Складно дотримуватися їх було у звичайних умовах, а ще складніше стає під психологічним тиском війни. Викладачі та студенти перебувають зараз у стані підвищеної тривожності, дехто навіть й у депресивному стані через постійні тривоги, втрату роботи, загибель близьких, переїзд з постійного місця проживання тощо [30].

З огляду на вище перераховані виклики, основні завдання державної політики України у сфері вищої освіти мають бути спрямовані на:

формування комплексної системи стимулів для українських дітей після закінчення закладів загальної середньої освіти вчитися в Україні (належна якість навчання, високі стипендії за успішне навчання та стажування талановитих здобувачів освіти, студентська мобільність у рамках програм за обміном тощо);

створення за рахунок відрахувань частини надходжень від навчання іноземних здобувачів освіти в Україні окремих державних фондів для фінансування міжнародних обмінів й стажувань найкращих українських студентів;

мотивування усіх суб'єктів освітнього процесу до повернення з-за кордону, що особливо буде важливо для післявоєнної відбудови України.

Необхідно зазначити, що український уряд після 24 лютого 2022 року сприяв реалізації багатьох проектів з розвитку дистанційного навчання.

Наприклад, у співпраці з офісом Президента України ЮНІСЕФ створено безкоштовну онлайн-платформу під назвою «Об'єднаний український університет», провідною метою якого є надання відповідних освітніх навичкок здобувачам освіти на підтримку вищої освіти. Об'єднаний український університет також прагне підтримувати всі українські університети, в першу

чергу для того, аби розвивати їх в умовах військової кризи. Український ресурс під назвою Prometheus також організовує безліч безкоштовних освітніх заходів для українських студентів [35, 49].

Водночас, використання цифрових технологій вимагає відповідного інформаційного наповнення, методологічних моделей, ефективних підходів до методик викладання, тощо. У разі навчання здобувачів освіти педагогічних спеціальностей потрібна практика і знання для подальшого застосування в реальному житті. Для досягнення цих вимог вирішальним є використання реальних життєвих проблем, сучасних технологій (цифрових рішень, онлайн-інструментів), а також сучасних підходів до методик викладання, адаптованих до цільової аудиторії [35; 387].

Актуальною є думка, Станіслава Ніколаєнка, який у своїй праці виокремив низку особливостей, які відображають реалії університетського навчання в умовах воєнного стану:

- ❖ впровадження дистанційного та змішаного навчання, домінування асинхронних форм навчання, використання цифрових навчальних платформ,

- ❖ підвищені вимоги до науково-педагогічних працівників, значущість творчості та відповідальності, терпимість до студентів, наявність дедлайнів;

- ❖ широке застосування відеозанять, запис навчальних лекцій, роликів;

- ❖ постійний зв'язок зі студентами, які перебувають у лавах Збройних Сил України, Національній гвардії, територіальній обороні, їх моральна підтримка, виховання патріотизму серед студентства;

- ❖ оперативне реагування на загрозу ракетних ударів, обстрілів, переривання занять, наявність завдань для самостійного опрацювання, підготовлених місць для проживання студентства, готовність до блекаутів;

- ❖ індивідуальний підхід до навчання студентів, врахування їх місця проживання, коригування графіку освітнього процесу, розвиток та сприяння самостійній роботі здобувачів освіти;

- ❖ комплекс заходів із підтримки діяльності науково-педагогічних працівників, допомога їм у подоланні наявних технічних проблем, недопущення морального вигорання;

❖ перебудова роботи університетської бібліотеки, збільшення фондів цифрових носіїв, забезпечення студентів навчальною літературою в електронному вигляді;

❖ співпраця з міжнародними партнерами, використання їхніх інформаційних ресурсів [19].

Проблема функціонування вітчизняної освітньої сфери в реаліях війни не залишають байдужими наших європейських партнерів. Зокрема, у 2022 році відбувся Конгрес Профспілки освітян Нідерландів за участю українського представництва, на якому вирішувались питання соціального захисту педагогів

України. Також у Брюсселі відбулось засідання Постійного Європейського комітету профспілок освіти в питань вищої освіти і науки за участю 30 країн Європи. На зібраннях було зазначено, що російське вторгнення в Україну спричинило низку серйозних проблем в українській освіті. Перш за все це

стосується людського капіталу, зокрема вимушено переміщених викладачів, студентів, а також переміщення, пошкодження і руйнування закладів освіти внаслідок бойових дій та цілеспрямованого ураження агресором цивільних об'єктів [19, 15].

Таким чином, сучасні підходи до розвитку національної вищої освіти обумовлені викликами, які постали сьогодні перед суспільством внаслідок російської агресії проти України. Однак попри це вона має певні можливості для розвитку.

## **1.2. Соціальна потреба у підготовці фахівців педагогічних спеціальностей післявоєнної відбудови України**

Конкурентоспроможність та сталий розвиток українського суспільства вимагають суттєвого збагачення культурнотворчого потенціалу нації, який визначає стратегічні орієнтири освітньої політики держави щодо розбудови вищої та середньої школи, а також передбачає підготовку усвідомленого, творчого, вмотивованого вчителя як суб'єкта змін із сформованою аксіологічною культурою, що здатний до безперервного особистісного й професійного

зростання. У зв'язку з цим зростає потреба у необхідності підвищення якості професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів, модернізації її змісту й технологій на оновлених теоретико-методологічних засадах [38; 3].

Глобалізаційні процеси спричинили переоцінку системи цінностей і формування нової моделі відносин, орієнтованої на усвідомлення самоцінності людини як рівнозначного суб'єкту навколишнього середовища та цивілізаційних відносин. Технологічні та соціально-економічні трансформації, швидке накопичення знанневого продукту, інноваційних технологій та їх результатів спричиняють перебудову промисловості, господарства, управління тощо, що змушує систему вищої освіти, всупереч її сталості та збереження традиційних цінностей, переорієнтовуватись на виклики суспільства [34; 6].

Сучасний розвиток педагогічної освіти відбувається паралельно у двох напрямках: перший – відповідно до національної стратегії соціально-економічного розвитку держави, другий – у розвитку міжнародної співпраці та інтеграції вищої освіти. Зміст Болонської декларації (1999) спрямований на широку інтеграцію вищої освіти і спрямований на розпізнавання однієї освітньої системи іншою в межах європейського простору. У міжнародному освітньому проекті зазначається, що Болонський процес не передбачає суцільної уніфікації освітніх програм вищої школи, а навпаки враховує освітні й наукові надбання, сформовані багатовіковою національною культурою кожної держави. Утім стратегічною метою даний документ передбачає формування у здобувачів вищої освіти професійних компетентностей необхідних для розвитку сучасного суспільства. Тобто нова парадигма європейської вищої освіти це рух вперед і на перший план висуваються ключові поняття: доступність і якість освіти, мобільність суб'єктів освітнього процесу, збереження культурних традицій і національних особливостей [46; 282].

Сучасній Україні потребує фахівців педагогічного профілю нової форми з конкурентно придатним європейським та світовим рівнем кваліфікації, спроможних працювати з метою формування гармонійно розвиненої особистості. Нові реалії, орієнтація українського суспільства на

демократичні принципи, реорганізація системи освіти, зміна моделі комунікативної взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах пандемії та повномасштабної війни зумовлюють необхідність змін і в системі підготовки фахівців освіти. Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття» передбачає перехід до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, формування мережі закладів вищої освіти, здатної за освітніми та кваліфікаційними рівнями, типами, формами й термінами навчання, джерелами фінансування задовольняти інтереси особи, потреби кожного регіону і держави у педагогічних кадрах [32].

Висвітлення проблеми підготовки майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей потребує, насамперед, визначення та характеристики поняття «підготовки» у науковій літературі.

Трактування великого тлумачного словника сучасної української мови поняття «підготовка» розглядається як дія за значенням підготувати; запас знань, навиків, досвід і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності [5].

Термін «професійна підготовка» у педагогічному словнику тлумачиться як сукупність спеціальних знань, умінь та навичок, якостей особистості, трудового досвіду та норм поведінки, які забезпечують можливість успішної праці за обраною професією [9].

Деякі науковці визначають професійну підготовку майбутнього педагога як процес формування та збагачення настанов, знань й вмінь, що необхідні майбутньому фахівцю для адекватного виконання специфічних завдань освітнього процесу [32].

Цікавим та найбільш повним є визначення поняття професійної підготовки Т. Танько. Зокрема, дослідник розкриває зміст професійної підготовки як систему організаційних та педагогічних заходів, що забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь й професійної готовності, що, визначається як суб'єктивний стан

особистості, здатної до виконання певної професійної діяльності, прагнучи її виконати.

У контексті підготовки до педагогічної діяльності як професійної, доречним є використання терміну «професійно-педагогічна підготовка».

Найчастіше підготовку здобувачів вищої освіти до педагогічної діяльності

дослідники пов'язують з умінням готовності до певного виду педагогічної діяльності, тобто це система змістовно-педагогічних та організаційно-

методичних заходів, які спрямовані на забезпечення готовності майбутнього педагога до педагогічної діяльності.

Аналіз наукових досліджень даного поняття дозволяє виділити основні характеристики, що визначають сутність професійно-педагогічної підготовки,

зокрема:

- системність та взаємообумовленість змістових й організаційних заходів;
- спрямованість не лише на формування знань, умінь та навичок, але й особистісний розвиток здобувача освіти;
- зорієнтованість на кінцевий результат як формування готовності здобувачів освіти до виконання майбутньої професійної діяльності.

Основною метою і кінцевим результатом підготовки студентів у закладах вищої освіти є формування готовності майбутніх фахівців до педагогічної діяльності.

Оскільки процес професійної підготовки майбутніх педагогів визначається науковцями як багатофункціональна система взаємодії її об'єктів,

професійна підготовка характеризується наявністю різних компонентів. Аналіз

досліджень дозволяє виділити різні підходи до визначення основних компонентів професійно-педагогічної підготовки, що обумовлено передусім

видами підготовки, її спрямованістю, змістом, методологічними підходами авторів тощо.

Зокрема, Л. Хомич головними компонентами системи підготовки майбутнього вчителя визначає мету, функції, структуру, зміст, форми та

методи, контроль, а рівень їх розробленості, взаємодії, на думку науковця, визначає ефективність підготовки фахівця [42].

Нам імонує система підготовки майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності, запропоновану В. Чайкою, що передбачає формування мотиваційної, теоретичної та практичної готовності й відображає структурно-функціональну взаємодію її основних компонентів, а саме: цільового, змістового, процесуального та результативного [43].

У дослідженнях М. Чобітько провідними компонентами формування професіоналізму вчителя в контексті його здатності до особистісно орієнтованої професійної діяльності визначено інтелектуальний, мотиваційний та комунікативний компоненти [44].

Українське суспільства тривалий час перебуває у трансформаційному періоді, що особливо вимагатиме істотних змін у зв'язку з наслідками корона кризи та вимогами післявоєнної відбудови країни. В Україні поряд із загально цивілізаційними змінами, відбувається зміна суспільного ладу та перехід до моделі розвитку, в основі якої лежить національна ідея

Учені зазначають, що сучасна освіта потребує «постформального мислення», основними рисами якого є:

не відтворення знань, а «продукування власних знань»;

відкриття у собі нових можливостей, самореалізація свого потенціалу;

здатність бачити зв'язок між протилежними речами; бачити загальне та часткове у їхній взаємодії;

розуміння контексту;

нелінійне сприйняття причинності та інше [38; 43].

Воєнні події, які відбуваються в Україні, є стресом для всіх учасників освітнього процесу [23]. За таких умов зростає роль психолого-педагогічних працівників, основна мета діяльності яких стане не лише якісна фахова підготовка майбутніх фахівців, але й надання морально-психологічної підтримки здобувачам освіти.

Забезпечення психологічно комфортного освітнього середовища для всіх здобувачів освіти та забезпечення якісного освітнього процесу для дітей, які мають психологічну травму, вимагають надання спеціальних компетентностей педагогічним працівникам щодо роботи з дітьми з психологічною травмою, забезпечення підтримки самих педагогічних працівників та залучення батьків до освітнього процесу [38, 13].

Із початком агресії російської федерації проти України, психічне здоров'я учасників освітнього процесу значно погіршилось. У зв'язку із цим почала функціонувати Національна програма психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. У липні 2022 року стартував курс підвищення кваліфікації «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій» розроблений Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України в рамках Національної програми психологічного здоров'я українців.

Виховна діяльність педагога в усі часи мала надзвичайно високий соціальний статус. Проте зростання суспільної уваги до вчителя як вихователя набуває особливої гостроти в сучасних умовах розвитку незалежної Української держави, коли істотно змінюються вимоги до людини з боку суспільства.

За останнє десятиріччя педагогічні працівники пережили значне психологічне навантаження, що пов'язане із кризою світогляду, зміною пріоритетів, переоцінкою цінностей та викликами воєнного часу та карантинних обмежень. У зв'язку із цим потребує переосмислення мета виховної діяльності педагога, її провідних теоретико-методологічних принципів, змісту, форм, організації та критеріїв ефективності [20; 11].

Освітня сфера України, як і інші сфери суспільного життя, зазнала сильних змін в умовах воєнного стану. Громадяни вчилися та продовжують навчатися жити в цих нових умовах, здобуваючи освіту або працюючи.

Частина суб'єктів освітнього процесу внаслідок загрози здоров'ю та життю, активних бойових дій та тимчасову окупацію окремих територій

вимушено перемістилася в межах України або виїхали за кордон. Багато педагогів та здобувачів освіти перебувають на тимчасово окупованих територіях та потребують особливої державної підтримки. Багато закладів освіти зазнали пошкоджень, деякі зруйновані повністю.

За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 31.12.2022 р. через бомбардування та обстріли збройними силами РФ пошкоджено 3 126 закладів освіти, 337 з них зруйновано повністю. З 1 вересня 2022 року освітній процес розпочали 85% закладів освіти від загальної кількості. З них 444 заклади професійної/професійно-технічної освіти розпочали за денною або змішаною формами навчання. До навчання приступили понад 227 тисяч учнів, з них понад 83 тис. новоприйнятих учнів.

З 12 912 шкіл майже 60% (7 714) функціонує в очному або змішаному форматах, забезпечуючи навчанням понад 2 млн 126 тис. школярів. З огляду на безпекову ситуацію решта 5 198 закладів загальної середньої освіти працюють дистанційно. Станом на 23.09.2022 р. 1 100 шкіл знаходяться на окупованих територіях. За кордоном продовжують перебувати 505 тис. учнів та понад 13 тис. педагогічних працівників.

Продовжують здобувати шкільну освіту 34,9 тис. учнів з числа осіб з особливими освітніми потребами, для яких відкрито 25 тис. інклюзивних класів. Діти з числа осіб з особливими освітніми потребами можуть отримувати корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні послуги, реабілітаційні заходи дистанційно в закладах спеціальної освіти. Наразі функціонує 278 таких закладів, де навчаються понад 31 тис. учнів [48].

Саме педагогічним працівникам належить ключова роль в адаптації до нових умов здобувачів освіти з особливими потребами. Використання індивідуального підходу, любов, розуміння, дружнє ставлення педагогів допомагає здобувачам освіти відчувати себе потрібними в нових умовах. Адже саме педагоги згуртовують дітей, дозволяють їм розкритися і навчатися із задоволенням. Втрата відчуття безпеки в період війни, суттєво впливає на настрій, емоційний стан учасників освітнього процесу, їхню здатність

навчатися та взаємодіяти з іншими. Правильно організований розпорядок дня закладу освіти, впевненість у діях педагогічного персоналу дають вихованцям, у тому числі дітям з особливими освітніми потребами, відчуття безпеки.

Велика проблема реалізації освітнього процесу є на окупованих територіях, де школи відновлюють роботу в напівзруйнованих будівлях з ризиками обвалу. Окупаційна влада заявляє, що дітей, які навчалися та спілкувалися українською мовою, змушуватимуть вивчати мову агресора для «перевиховання» та навчання у російських школах. Таким чином, освітня програма на окупованих територіях також замінюється на російську.

Також відбувається мілітаризація дітей, примушування до набуття ними російського громадянства, друкуються матеріали та книжки зі спотворенням історичних фактів, чиняться перешкоди у вступі дітей до українських закладів вищої освіти тощо. В освітню систему запроваджується компонент, який базується на принципах пропаганди ідеології, спрямованої серед іншого на формування стійкого негативного ставлення до України, а також нав'язування визначених принципів віросповідання. На тимчасово окупованих територіях відбувається залучення дітей до воєнізованих дитячих рухів, як-от Юнармія. У закладах освіти посилено вивчаються предмети військового вишколу, російського православ'я тощо [48].

У зв'язку з цим, надзвичайної уваги потребує розвиток національно-патріотичного виховання, оскільки воно є важливим чинником національної безпеки і зміцнення держави. Діяльність педагогів вимагає системного підходу, продуманого алгоритму дій реалізації національно-патріотичного виховання у закладах освіти, що покликане сформувати в особистості високу патріотичну свідомість, відповідальну громадянську позицію, почуття любові до Батьківщини та готовність захищати національні інтереси, незалежність і територіальну цілісність України. В умовах війни з Російською Федерацією розвиток національно-патріотичного виховання стає нагальним питанням, оскільки від нього залежить майбутнє нашої нації [45; 630].

Війна, яку розв'язала російська федерація проти України, неминуче призвела до порушення прав дітей, які закріплені Конвенцією ООН про права дитини, зокрема статтями 8 та 29 Конвенції, якими передбачено право дитини на збереження індивідуальності та встановлене, що освіта дитини має бути спрямована на підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення [14].

Відтак, перед системою освіти постав ряд нових викликів, пов'язаних із негативним впливом наслідків війни на усіх учасників освітнього процесу. Професійна підготовка фахівців педагогічних спеціальностей вимагає системного підходу з оптимальним вибором інноваційних освітніх технологій та методик навчання. Пріоритетом діяльності закладів освіти є забезпечення психологічної стійкості учасників освітнього процесу, які постраждали від російської збройної агресії.

### Висновки до розділу 1

Вища освіта України в умовах війни потребує перебудови в усіх напрямках діяльності, враховуючи основні виклики сучасності. Основними серед яких, дослідники зазначають знищення закладів освіти, скорочення фінансування вищої освіти, втрата кадрового потенціалу, відтік українських та іноземних здобувачів освіти із закладів вищої освіти, забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану. З огляду на це, виникає потреба перегляду організації навчання у закладах вищої освіти, зокрема впровадження дистанційного та змішаного навчання, домінування асинхронних форм навчання, використання цифрових навчальних платформ, широке застосування відеозанять, індивідуального підходу до навчання студентів, оперативне реагування на загрозу ракетних ударів тощо.

Соціальна потреба у підготовці фахівців педагогічних спеціальностей післявоєнної відбудови України зумовлена низкою проблем, які постали перед

учасниками освітнього процесу. Зокрема, переформатування національної освіти у післявоєнний період відбудови України, вимагатиме переосмислення мети виховної діяльності педагога, її провідних теоретико-методологічних принципів, змісту, форм, організації та критеріїв ефективності. Зміна пріоритетів та переоцінка цінностей, зумовлені викликами воєнного часу та карантинних обмежень, актуалізувала потребу в перегляді підходів до національно-патріотичного виховання молодого покоління українців. Поряд із цим вимагає особливої уваги психолого-педагогічна робота з підтримки морального та психічного здоров'я здобувачів освіти, створення та підтримка здорового освітнього середовища.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

## РОЗДІЛ 2.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ  
КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

## 2.1. Педагогічний аналіз поняття комунікативної компетентності

## особистості

Вплив нових ідей, соціальних запитів та емпіричних даних спровокував необхідність у вивченні й науковому аналізі (з урахуванням сучасних підходів та засобів) проблеми розвитку комунікативної компетентності особистості в сучасних умовах, коли перед суспільством постала нагальна потреба у випереджальній освіті та безперервному професійному й комунікативному розвитку особистості. Вирішення даної проблеми можливе у процесі впровадження в освітній простір компетентісно спрямованого підходу, який є концептуальним орієнтиром у визначенні змісту та форм організації навчання.

Комунікативний напрямок підходу до становлення комунікативно компетентної особистості передбачає вироблення вмінь та навичок міжособистісної взаємодії, розвиток культури спілкування, а також комунікативну творчість. Набуття особистістю у навчальній та міжособистісній взаємодії комунікативної компетентності забезпечує її зв'язок із соціумом та виконання професійних завдань [15; 33].

Сучасна освітня парадигма розглядає компетентісний підхід як пріоритетну методологічну підставу розробки цілей, завдань та змісту професійної підготовки майбутніх фахівців. У зв'язку з цим відбувається переосмислення існуючих державних освітніх стандартів, а також вдосконалення системи вищої освіти. Це, у свою чергу, зумовлює високу теоретичну та практичну значущість розробки проблеми компетентності, зміст поняття якої пов'язують з певною сферою діяльності, що визначає різні види компетентності. Зокрема, не лише навчитися працювати, отримавши професійну кваліфікацію, але і можливість справлятися з різними ситуаціями та вміти працювати в команді. Робота в групі, управління ситуацією передбачає

здійснення взаємодії, комунікації, що вимагає від майбутнього фахівця з вищою освітою володіння саме комунікативною компетентністю [12; 188].

У сучасних соціокультурних умовах невідмінно зростає значущість комунікативної компетентності передусім для діяльності й спілкування фахівця. Спілкування, що розглядається традиційно психологічною наукою як

«діяльність у діяльності», супроводжує й професійну діяльність, потребує компетентності її суб'єкта. Особливо це стосується сфери педагогічної діяльності, де головним об'єктом праці є особистість. Виконувана фахівцями

діяльність – це завжди міжособистісне спілкування, процес комунікації,

постійне налагодження взаємодії між людьми. Опанування комунікативної

компетентності має вагомe значення для розвитку високоорганізованих відносин у сфері міжособистісної взаємодії. І саме реалізація у взаємодії

комунікативної компетентності як визначальної складової професійної компетентності забезпечує виконання працівником зумовлених фахом функцій

[15; 33-34].

Нині існує багато наукових публікацій щодо результатів дослідження теорії і практики розвитку комунікативної компетентності. Наукові праці

розкривають суть поняття «комунікативна компетенція», її компонентний

склад, особливості формування, визначення критеріїв та показників її сформованості тощо.

Як показало дослідження, поняття «комунікативна компетентність» має досить широкий спектр визначень:

– у широкому розумінні – це спроможність до спілкування, комунікативності, здатність особистості встановлювати комунікативний контакт з оточенням;

– у вузькому значенні – як знання культурних норм і правил спілкування; засвоєння соціальних стереотипів поведінки; володіння комунікативними

вміннями та навичками; система внутрішніх засобів регулювання комунікативних дій; набір умінь та навичок, одержаних на основі індивідуального досвіду [15; 35].

У. Ордон вказав підгрунтям у розвитку комунікативної компетентності «стартові компетентності», до яких відносяться загальні гуманістичні знання, особистісна культура та інтелектуальні вміння та які є вихідною точкою у формуванні ключових складових комунікативної компетентності.

Комунікативна компетентність об'єднує цілу низку ієрархічно підпорядкованих компетентностей, а саме:

- *інформаційну компетентність*, яка виражається у створенні структури, придатної для комунікації, а також у правильному передаванні інформації;

- *мовленнєву компетентність*, яка включає культуру мови, правильність, виразність й естетичність мовлення;

- *компетентність соціальної взаємодії*, пов'язану зі встановленням контакту з іншими людьми, здатністю до залагодження конфліктів, вмінням діяти злагоджено у спілкуванні;

- *компетентність у сприйманні та розумінні іншої людини*, невіддільну від рефлексивності та емпатійності суб'єкта спілкування [15; 36].

У своїх дослідженнях Знанецька О. Н. та Цветаєва О. В. виокремлюють наступні компоненти комунікативної компетентності:

- знання у сфері комунікативних дисциплін;

- комунікативні та організаторські уміння;

- здатність до співпереживання;

- самоконтроль;

- культура вербальної та невербальної взаємодії [12; 189].

Цікавою є структура комунікативної компетентності у дослідженнях О. Корніяки, основними структурними елементами якої вчена виокремлює наступні:

- *комунікативно-мовленнєва здатність*, що об'єднує вміння отримувати інформацію, адекватне розуміння смислу інформації, програмування та висловлення своїх думок в усній та письмовій формі;

- *соціально-перцептивна здатність* як сприймання та розуміння сутності іншої людини, взаємовізнання і взаємооцінка. Дана здатність передбачає такі

вміння, як створення образу іншої людини, тобто розуміння її психологічної та особистісної сутності; моральні уявлення, а саме емпатію як усвідомлення почуттів, потреб, інтересів інших людей, повагу до партнера у спілкуванні, тактовність тощо; рефлексію як самоусвідомлення – розуміння своїх внутрішніх станів, емоцій, ресурсів й уподобань, інтуїція);

– *інтерактивна здатність* як вміння організувати і регулювати взаємодію та взаємовплив, а також досягати взаєморозуміння. Дана здатність об'єднує такі вміння, як знання соціально-комунікативних норм, зразків поведінки, соціальних ролей; здатність до соціально-психологічної адаптації;

контроль за поведінкою у взаємодії, вміння розв'язувати конфлікти; здатність справляти вплив на партнера зі спілкування – уміти слухати та володіти ефективною тактикою переконання іншої людини.

Узагальнення результатів вивчення літературних джерел щодо тлумачення комунікативної компетентності та теоретико-експериментальне дослідження О. Корніяк дали змогу розглядати комунікативну компетентність як складно організоване, внутрішньо суперечливе поєднання комунікативних знань та вмінь, що відображають цілі та результати здійснюваної суб'єктом спілкування комунікативної діяльності [15; 36].

З огляду на це, у системі соціогуманітарного знання комунікативна компетентність розглядається як інтегральна характеристика особи, до складу якої входить: сукупність гуманістичних орієнтацій, комунікативних умінь та особистісних якостей, що забезпечують культуру взаємодії та вирішення професійних завдань.

На думку М. Обозова, комунікативна компетентність може бути визначеною в двох аспектах, зокрема як орієнтованість особистості в різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях та чуттєвому досвіді, і як здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми завдяки розумінню себе та інших в умовах постійно змінних психічних станів, міжособистісних стосунків й соціальних ситуацій [22; 191].

Ми погоджуємось із думкою Л. Барановської, яка у своїх дослідженнях зазначає, що «комунікативна компетентність – це здатність до ефективного спілкування, це такий рівень навичок взаємодії з людьми, який дозволяє особистості в межах своїх здібностей та соціального статусу успішно функціонувати в даному суспільстві» [3; 146].

Педагогічний зміст комунікативної компетентності передбачає набуття здобувачами вищої освіти широкого спектра комунікативних умінь, які необхідні для здійснення їх майбутньої професійної діяльності. Перелік даних умінь затверджено освітніми стандартами вищої освіти, зокрема:

– уміння використовувати набуті знання в процесі взаємодії з основними соціальними організаціями та інститутами суспільства, а також соціальними групами;

– уміння здійснювати і організовувати продуктивне міжособистісне та професійне спілкування;

– уміння використовувати психолого-педагогічні знання, методи та сучасні технології навчання для вирішення виховних, професійних, управлінських завдань, проведення навчальних занять з персоналом;

– уміння аналізувати особливості внутрішньокультурної і міжкультурної комунікації і враховувати їх при вирішенні соціальних і професійних завдань [12].

Як інтегральна характеристика професійно і особистісно значущих якостей фахівця з вищою освітою, комунікативної компетентності розглядається в міждисциплінарному аспекті, що відображає рівень його знань, умінь та досвіду, а також дозволяє конструктивно взаємодіяти в соціальних умовах професійної діяльності, які змінюються.

Науковці визначають комунікативну компетентність як одну з провідних, якими повинен володіти випускник закладу вищої освіти, тобто здатність приймати правильні рішення; здібність працювати у колективі; здатність мотивувати інших людей працювати спільно та ефективно заради досягнення

поставленої мети: здатність злагоджувати конфлікти та долати розбіжності; здатність ефективно та якісно працювати підлеглим тощо [12].

Аналіз діяльності фахівців різних галузей, дає підстави стверджувати, що найчастіше відсутність або низ який рівень сформованої комунікативної компетентності перешкоджає та унеможлиблює якісне виконання професійних обов'язків.

Засвоєні упродовж життя уміння аналізувати комунікацію, давати оцінку учасникам процесу спілкування, розуміти у процесі розмови істинні наміри співрозмовника, визначати його соціономічний тип (інтроверт, екстраверт, амбіверт) та тип темпераменту (холерик, сангвінік, меланхолік, флегматик) – важлива умова результативного та творчого життя кожної освіченої особистості, її співжиття з іншими людьми [40, 138].

У своїх дослідженнях Ф. Бацевич зазначає, що неодмінною ознакою індивідуального стилю ділового спілкування є сформована фахівцями комунікативна поведінка, яка передбачає поведінку особистості під час спілкування, що регулюється прийнятими особистісними та колективними нормами та традиціями. У випадку бездоганного володіння усіма складовими компонентами комунікативної поведінки, дотримання правил мовного етикету, вміння вплинути на учасників комунікації в стандартних та незвичних ситуаціях, гарантоване формування позитивного враження, ситуації того, що із фахівцем хочуть спілкуватися, йому завжди готові допомогти, виконати прохання, звернутися за допомогою до нього тощо [4].

У контексті реалізації Концепції державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», відповідно до наказу МОН України від 15.01.2018 р. № 36, була розроблена Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти. Згідно з цим документом, окреслено базові компетентності педагогічних працівників, серед яких однією з провідних визначена мовно-комунікативна, як здатність володіння системними знаннями про норми і типи педагогічного спілкування,

уміння вислуховувати співрозмовника, відстоювати власну позицію, розвиненість культури професійного спілкування, здатність досягати педагогічного результату засобами продуктивної взаємодії [39].

Цікавим є порівняльний аналіз ученої С. Голочко складових елементів мовно-комунікативної компетентності педагогічних працівників та здобувачів

вищої освіти ступеня доктора філософії. Зокрема, вона зазначає, що педагогічним працівникам (другий (магістерський) рівень вищої освіти, який відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікації) характерні

здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або

дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення

існуючих та створення нових цілісних завдань та/або професійної практики;

здобувачам вищої освіти ступеня доктора філософії (третій (освітньо-науковий

/ освітньо-творчий) рівень вищої освіти, що відповідає дев'ятому рівню

Національної рамки кваліфікації) притаманні здатність визначати та

розв'язувати соціально значущі системні проблеми в певній галузі діяльності,

які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення

нових систем утворювальних знань та прогресивних технологій. З огляду на

це, вимоги до мовно-комунікативної компетентності здобувачів освіти ступеня

доктора філософії є більш ґрунтовнішими, адже передбачають науково-творчий

рівень володіння та продукування [40; 140].

У своїх дослідженнях американських лінгвіст Р. Бендлер та його учень

програміст Д. Гріндер створили методикку нейролінгвістичного програмування,

згідно з якою, з лінгвістичної сторони, були проаналізовані словесні прийоми,

які використовувались при видачі інструкцій своєму співрозмовнику, а, зі

сторони програмування, – ці всі дані зводились до певних алгоритмів.

Відповідно до цієї методики, кожен фахівець будь-якої галузі знань повинен

чітко визначати мету, почати енергійно діяти, аби її реалізувати, спостерігати за

собою та бути гнучким, тобто вміти відкинути неправильні рішення задля

прийняття нових. Дана методик навчає особистість відкидати попередній

негативний досвід спілкування й формувати новий, розкриваючи приховані

можливості свого співрозмовника. Також нейролінгвістичне програмування розвиває вміння приймати блискавичні рішення, імпровізувати, відмовлятися на ходу від помилкових орієнтацій [1].

У сучасному інформатизованому суспільстві важливим є вміння використовувати інформаційні ресурси комп'ютерних технологій для організації освітнього процесу, тобто *грамотність комп'ютерної комунікації*, що передбачає вміння користуватися електронною поштою; відшукувати в мережі Інтернет необхідну для роботи інформацію; виставляти розробки на онлайн-ресурси, реєструватися у спільнотах, на форумах тощо.

Для фахівців педагогічних спеціальностей вкрай важливо володіти більш, ніж однією мовою, адже спілкування іноземною ґрунтується на здатності осмислювати, виражати й інтерпретувати думки, почуття й факти як усно, так і письмово (вміння слухати, говорити, читати та писати) відповідно до соціальної ситуації, певних потреб або намірів [13].

Таким чином, вміння спілкуватися є одним із показників сформованості комунікативної компетентності й самореалізації особистості у майбутній професійній діяльності та реальних життєвих обставинах.

## **2.2. Особливості формування комунікативної компетентності студентів в умовах навчання у закладі вищої освіти**

Процес підготовки фахівця в будь-якій професійній галузі передбачає необхідність формування комунікативної компетентності як важливого особистісного фактора майбутнього професійного успіху. Компетентнісний підхід в навчанні є одним з провідних в національній системі вищої освіти.

Одним із провідних шляхів інтеграції до світового освітнього простору, узгодження змісту, підходів й технологій навчання з потребами суспільства є компетентнісний підхід до навчання. У матеріалах Болонського процесу зазначено, що використання терміну «компетентність» для визначення цільових установок вищої освіти знаменує зрушення від академічних норм оцінювання до комплексної оцінки професійної та соціальної підготовленості випускників

закладів вищої освіти, а компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців полягає в набутті та розвитку в студентів набору ключових, загальногалузевих та предметних компетенцій, які визначатимуть його успішну адаптацію у суспільстві [47].

У період навчання у закладах вищої освіти, студенти не лише освоюють нову професійну роль майбутнього фахівця, але й набувають досвіду самостійного виконання професійної, в тому числі комунікативної, діяльності. Тому, дуже важливо, щоб організація освітнього процесу вищої школи мала комунікативне спрямування, тобто базувалась на активній мовленнєвій діяльності здобувачів освіти, викликала бажання висловлюватись та обґрунтовувати власну думку, взаємодіяти із співрозмовниками (одногрупниками та викладачами), а також усвідомлювати, що мова є важливим засобом спілкування та пізнання, який супроводжує особистість протягом усього життя. Формування комунікативної компетентності вкрай важливий компонент здобуття освіти майбутніми фахівцями педагогічних спеціальностей, адже об'єктом їхньої діяльності є люди.

Викладачі, які реалізують освітні компоненти на програмах педагогічних спеціальностей мають забезпечувати на всіх етапах навчання належний рівень комунікативної компетентності здобувачів освіти з метою опанування професійно – комунікативною компетентністю.

У своїх дослідженнях Л. Мацько зазначає, що «будь-яка професійна діяльність потребує певних мовно-комунікативних умінь. Професійна комунікативна компетенція формується на основі комунікативної компетенції – сукупності знань про спілкування в різноманітних умовах та з різними комунікантами, а також уміння їх ефективного застосування в конкретному спілкуванні» [17; 13].

В умовах навчання у закладах вищої освіти низький рівень сформованості комунікативних умінь та навичок (сприймання, відтворювання й продукування усних та письмових висловлювань) зумовлює неспроможність багатьох студентів адекватно усвідомити, об'єктивно оцінити та ґрунтовно засвоїти

необхідний мінімум із великої кількості пропонованої науково – навчальної, пізнавальної інформації. Деякі з них, не володіючи елементарними прийомами опрацювання тексту, намагаються механічно запам'ятати прочитане чи почуте.

У результаті чого в них формуються розрізнені, несистематизовані, поверхові та неміцні знання, що не забезпечують цілісного уявлення про предмет наукового пізнання та перешкоджає в подальшому формулювання та висловлюванню власних думок на професійну тему.

З огляду на це завданням вищої школи на сьогодні є не лише надання системи професійних знань, умінь та навичок, а вкрай важливим є процес становлення студента як суб'єкта різноманітних видів і форм розумової діяльності особистості, якій характерна культура спілкування у різних видах мовленнєвої діяльності, що добре володіє способами самовираження за допомогою мови, дотримується мовної норми та правил мовленнєвої поведінки, враховуючи ситуацію спілкування [47].

Досліджуючи формування мовної особистості, Л. Нацамар зазначала, що формування думки про особистість відбувається через аналіз її стилю життя та способу реагування на життєві проблеми. Під час вивчення особистості в центрі уваги дослідників є не когнітивні елементи, тобто емоційні характеристики, воля і здібності, а саме інтелект, у якому найінтенсивніше проявляється здатність до спілкування» [31; 14]. З огляду на це, плануючи своє суспільне життя, дбаючи про фахове зростання, кар'єру, кожен здобувач освіти педагогічних спеціальностей повинен розробляти для себе програму власного комунікативного розвитку.

Сучасна молодь живе, прагне діяти й спілкуватися в кількох життєвих сферах одночасно:

- у соціальній, шукаючи гармонію соціальних відносин, визнання й авторитету, пошани, утвердження себе в соціумі;
- у психологічній, шукаючи сумісності з іншими особистостями й можливості реалізувати свою волю, емоції та інтелект;
- у родинній, шукаючи підтримки та розуміння з боку дорослих;

у навчальній і професійній сфері, прагнучи реалізувати себе як громадянин на рівні виробничих, майнових, економічних відносин, професійної майстерності, а також досягти успіхів у кар'єрному зростанні [47].

Потреба у спілкуванні поряд із потребою професійної самореалізації є визначальною у становленні майбутнього висококваліфікованого фахівця у галузі освіти. «Життя і діяльність суспільства неможливі без спілкування людей, адже воно є необхідною умовою будь-якої діяльності» – зазначає Ф. Бацевич [4; 27].

Формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей, реалізовується у процесі самостійного наукового пошуку необхідної інформації у бібліотеці, де студенти вчать сприймати, аналізувати, узагальнювати, порівнювати та встановлювати смислові й граматичні зв'язки опрацьованого матеріалу. Комплексна робота з науковими матеріалами визначається як найголовніший засіб підвищення мовленнєвої підготовки здобувачів освіти, що знайомить їх із особливостями зв'язного висловлювання, готує до створення власних текстів, вироблення вміння будувати й граматично оформлювати результати своїх наукових пошуків, безпосередньо впливати на співрозмовника, отримуючи від нього необхідну реакцію.

Активна навчально-пізнавальна діяльність здобувачів освіти педагогічних спеціальностей під час занять, у процесі якої активно, цілеспрямовано, мотивовано та предметно відбувається передача та сприймання інформації, реалізовується задоволення комунікативно – пізнавальної потреби студентів у процесі спілкування. Активна взаємодія учасників освітнього процесу на заняттях сприяє успішному особистісному розвитку здобувачів освіти, формуванню комунікативної компетентності, успішного спілкування в реальних життєвих обставинах, а також майбутній професійній діяльності.

Нам імпонує думка Н. Волкової, О. Лебідь, які трактують комунікативну компетентність викладача закладу вищої освіти як інтегральне особистісне утворення, що забезпечує ефективність здійснення комунікації в системі професійних відносин й передбачає усвідомлене розуміння цінності комунікації

для професійної діяльності педагога, опанування культури та технологій комунікацій, вербальних, невербальних й комп'ютерних засобів для збагачення комунікацій, оновлення власного комунікативного досвіду.

Цей аспект визначає цілеспрямовану діяльність викладачів закладів вищої освіти щодо засвоєння комунікативних знань, пізнання самого себе як комунікативної особистості (своїх переваг й недоліків), усвідомлення етичних норм й правил взаємодії, здійснення аналізу власних комунікативних дій та прийнятих рішень, сформовану сукупність узагальнених комунікативних умінь та розвиток емоційного інтелекту. Опанування цього інтегрального особистісного утворення майбутніми педагогами упродовж навчання в закладі вищої освіти забезпечить кваліфіковане виконання професійної, наукової та комунікативної діяльності [8; 170].

За основу свого дослідження ми використали структуру комунікативної компетентності майбутніх педагогів, що представлена чотирма компонентами:

- *мотиваційно-ціннісний* (передбачає мотивацію до комунікативної діяльності, спрямованість на гуманістичне спілкування, потребу до комунікативного самовдосконалення);

- *когнітивний* (передбачає систему знань про сутність та особливості спілкування, зокрема професійного, знання про стилі спілкування, особливості власного комунікативного стилю);

- *діяльнісний* (передбачає сукупність комунікативних умінь);

- *особистісно-емоційний* (включає сукупність особистісних якостей, що визначають позицію та спрямованість здобувачів освіти як суб'єктів комунікативної діяльності, та емоційний прояв цих якостей (здатність до рефлексії, спостережливість, емпатія, стресостійкість, вміння встановлювати контакти) [8].

Таким чином, педагогічний зміст комунікативної компетентності передбачає набуття здобувачами вищої освіти широкого спектра комунікативних умінь, які дозволять конструктивно взаємодіяти в соціальних умовах професійної діяльності.

## Висновки до розділу 2.

Узагальнюючи погляди науковців, можна констатувати, що комунікативна компетентність – це є здатність до здійснення ефективної взаємодії; встановлення й підтримка необхідних контактів з іншими людьми; це інтегральна якість особистості, яка містить як складові цінності, мотиви, установки, знання, уміння, навички, виконуючи функцію адекватного функціонування особистості в соціумі; це уміння розуміти і бути зрозумілим співрозмовником у процесі взаємодії.

Запорукою комунікативної компетентності виступає успішний особистий розвиток особистості, його усвідомлений міжособистісний досвід, який з одного боку органічно пов'язаний з культурою та цінностями суспільства, яке виховує особистість, а з іншого – з формами міжособистісної поведінки та здібностями. Нині перед суспільством постають завдання, що вимагають більш детальних досліджень феномену комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей та її впливу на розвиток особистості й становлення майбутнього професіонала, який відповідатиме сучасним національним та міжнародним вимогам.

Студент повинен правильно здійснювати пошуки й бути здатним грамотно обробити первинну інформацію, підготувати реферати, повідомлення, а також доповіді для виступів на наукових конференціях, розширюючи та збагачуючи свій досвід спілкування, який є основою його майбутньої професійної діяльності. Необхідною умовою для ефективного формування комунікативної компетентності на належному рівні повинні бути сформовано ряд навичок, зокрема: уміння читати, писати, говорити іноземною мовою, сприймати і розуміти свого співрозмовника для вирішення виникаючих комунікативних проблем і завдань соціального характеру.

НУБІП України

## РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ  
СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ3.1. Досвід формування комунікативної компетентності студентів  
педагогічних спеціальностей у Національному університеті біоресурсів і  
природокористування України

Зупинимось на досвіді підготовки фахівців педагогічних спеціальностей у  
Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Нами

було проаналізовано навчальні плани та освітні програми підготовки фахівців:

– першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю  
015.37 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка  
сільськогосподарської продукції та харчові технології);

– другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні,  
педагогічні науки (освітньо-професійні програми «Педагогіка вищої школи» та  
«Інформаційно-комунікаційні технології в освіті»);

– третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю  
011 Освітні, педагогічні науки та 015 Професійна освіта.

Аналізуючи стандарти вищої освіти підготовки фахівців педагогічних  
спеціальностей можна прийти до висновку, що одним з провідних аспектів  
професійної підготовки першого (бакалаврського), другого (магістерського) та  
третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти є комунікативна  
компетентність.

*Освітньо-професійна програма (ОПП) «Професійна освіта (Аграрне  
виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові  
технології)»* першого (бакалаврського) рівня вищої освіти розроблена на основі

Стандарту вищої освіти, затвердженого наказом МОН України від  
«21» листопада 2019 р. № 1460 [26].

Серед загальних компетентностей, які має набути здобувач освіти у  
процесі навчання є здатність спілкуватися державною та іноземною мовами,

здатність приймати обґрунтовані рішення, працювати в команді, діяти з позиції лідера та брати на себе відповідальність при вирішенні складних ситуацій. Серед спеціальних (фахових, предметних) компетентностей виокремлено здатність управляти комплексними діями/проектами, відповідати за прийняття рішень у непередбачуваних умовах та професійний розвиток здобувачів освіти та підлеглих. Навчальний план підготовки передбачає вивчення обов'язкових дисциплін Українська мова за професійним спрямуванням, Іноземна мова, Основи педагогічної майстерності, SMM-менеджмент у освіті, Лідерство та адміністрування, а також із блоку вибіркових дисциплін – Педагогіка

толерантності, Професійно-педагогічна етика, Методика формування студентського колективу, Лайф-коучінг, Основи розвитку soft skills, Менеджмент, Критичне мислення, Логіка та ін., які сприяють набуттю здобувачами вищої освіти широкого спектра комунікативних умінь, що дозволяють конструктивно взаємодіяти в соціальних умовах майбутньої професійної діяльності.

ОПП «Педагогіка вищої школи» та «Інформаційно-педагогічні технології в освіті» другого (магістерського) рівня вищої освіти розроблена на основі Стандарту вищої освіти, затвердженого наказом МОН України від «11» травня 2021 р. № 520 [27].

Серед особливостей ОПП «Педагогіка вищої школи» та «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» за спеціальністю *011 Освітні, педагогічні науки* виокремлюють розвиток педагогічної майстерності, формування лідерських та надпрофесійних м'яких соціальних навичок (soft skills), толерантності та емпатії, необхідних для успішної професійної самореалізації, самоствердження, побудови гармонійних соціальних контактів та досягнення успіху у професійній діяльності. Формування загальних компетентностей передбачає здатність до міжособистісної взаємодії, здатність діяти соціально, відповідально і свідомо, здатність використовувати іноземну мову як засіб спілкування у професійній сфері; серед спеціальних компетентностей – реалізація лідерського потенціалу педагога, побудова ефективної комунікативної взаємодії, робота в команді із суб'єктами освітнього процесу.

Навчальний план підготовки передбачає вивчення обов'язкових дисциплін Ділова іноземна мова, Керівник закладу освіти, Лідерство в освіті та вибіркові складові Педагогіка толерантності, Педагогічна майстерність та етика викладача вищої школи, Бізнес-коучінг.

Освітньо-наукові програми «Професійна освіта» та «Освітні, педагогічні науки» надають нові можливості отримання якісної освіти освітньо-наукового рівня, що відповідає освітнім стандартам – доктор філософії (PhD); створення єдиного наукового простору із залученням провідних науковців.

Серед загальних компетентностей майбутнього фахівця виокремлюють готовність використовувати сучасні методи й технології наукової комунікації українською та іноземними мовами, здатність до цілісного розуміння основних тенденцій менеджменту у вищій школі; здатність до самоменеджменту,

планування й розв'язування задач власного професійного та особистісного зростання та лідерства; здатність до комунікації, командної роботи, гнучкості, адаптивності, креативності, поцінування й прояву високої професійної культури, етики, міжособистісних навичок. Серед спеціальних (фахових) компетентностей – здатність вибудовувати студентоцентровану взаємодію,

доброзичливий психологічний клімат та позитивні міжособистісні взаємини зі здобувачами освіти; здатність до публічного представлення та захисту результатів наукового дослідження, до участі у критичному діалозі та відстоюванні своєї позиції, демонструванні комунікативної культури державною та іноземними мовами у ході дискусій та наукової полеміки тощо.

Забезпеченню формуванню вище перерахованих компетентностей сприяє реалізація таких освітніх компонентів, як Іноземна мова за професійним спрямуванням, Педагогіка та управління закладами вищої освіти, Лідерство в освіті та АПК, Кроскультурна комунікація, Критичне та креативне мислення, Українська наукова мова [25, 26].

Отже, реалізація освітньої складової через вивчення ряду навчальних дисциплін на усіх рівнях вищої освіти у Національному університеті біоресурсів і природокористування України сприяє формуванню

комунікативної компетентності здобувачів освіти педагогічних спеціальностей, самореалізації особистості у майбутній професійній діяльності та реальних життєвих обставинах.

Необхідно зазначити, що у зв'язку з унесенням змін до Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам щодо необхідності претендентам мати сертифікат відповідно до Загальноєвропейської рекомендації з мовної освіти (на рівні не нижче B2) із мов країн Європейського Союзу деякі вітчизняні університети почали впроваджувати в програми підвищення кваліфікації чи стажування курси з вивчення іноземних мов [40].

Варто також зазначити, що збільшення обсягу кредитів іноземної мови, а також введення дисциплін Логіки або ж Критичного мислення в навчальних планах освітніх програм підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти пов'язане із запровадженням обов'язкового складання при вступі до магістратури Єдиного вступного іспиту з іноземної мови (ЄВІ). Випробування з ЄВІ містить тест загальної навчальної компетентності (ТЗНК) і тест з іноземної мови (англійської, німецької, французької або іспанської на вибір). Блок ТЗНК передбачає вербально-комунікативний та логіко-аналітичний компоненти.

У цілому, досягнення комунікативної спрямованості у викладанні навчальних дисциплін, передбачених навчальними планами підготовки здобувачів вищої освіти забезпечує максимально дієвий вплив на формування усіх компонентів комунікативної компетентності. Кожен науково-педагогічний працівник має акцентувати увагу на комунікативній спрямованості організації проведення заняття, правильному застосуванні здобувачами освіти вербальних та невербальних засобів комунікації, умінні встановлювати суб'єкт-суб'єктні зв'язки у процесі взаємообміну інформацією, що дозволить здобувачам освіти накопичувати власний комунікативний досвід ще у процесі навчання [8; 172].

Формування комунікативної компетентності у здобувачів вищої освіти НУБіП України забезпечуються під час самостійної роботи у науковій бібліотеці університету.

Розширення міжнародного співробітництва та поглиблення міжнародних відносин сприяє вивченню іноземних мов та як результат формує рівень комунікативної компетентності здобувачів освіти. Національний університет біоресурсів і природокористування України бере участь більше, ніж у 50 проєктах і програмах, найвідоміші з них ERASMUS+, TEMPUS, TOPAS тощо.

Важливість формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей підтвердили і результати проведеного анкетування. *Нами було опитано здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України. У дослідженні взяли участь 56 студентів спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» за освітньо-професійними програмами «Педагогіка вищої школи» та «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті».*

Учасникам опитування було запропоновано подумати над питанням, від чого залежить успішність професійної діяльності майбутнього викладача закладу вищої освіти. Отримані результати дали наступні дані: 94,6 % респондентів вказали, що важливим критерієм під час оцінювання майбутнього фахівця є його мовлення (образне, емоційне, зрозуміле, виразне), 82,3 % – це володіння професійно-значущими знаннями та вміннями, 74,7 % – почуття гумору. Серед найменш важливих були обрані такі критерії, як зовнішній вигляд (зачіска, макіяж, впевнена хода, одяг, відкритий погляд тощо) – 53,5 %, а також досвід професійної діяльності (49,5 %) та харизма (40,1 %) (Рис. 3.1).



*Рис. 3.1. Чинники успішності професійної діяльності майбутнього викладача закладу освіти*

### 3.2. Методика формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей

Аналіз педагогічних досліджень формування комунікативної компетентності дав можливість визначити основні складові даного поняття. Уміння та навички говоріння здобувачів освіти повинні бути на достатньо високому рівні, аби вільно відчувати себе у процесі взаємодії із співрозмовником. Науковці зазначають, що первинним фактором формування комунікативної компетентності здобувачів освіти є формування стійкої позитивної мотивації до навчання як необхідної умови успішного вирішення провідних завдань щодо встановлення професійної орієнтації особистості студента (методика, 98).

У зв'язку із цим, виникла необхідність обґрунтування методики формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей через пошук сучасних технологій навчання, найефективніших методів та способів організації освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Однією із таких ефективних технологій є навчання на основі принципів співпраці, взаємодопомоги та роботи у колективі або групі, досягаючи виконання єдиного завдання. Реалізація такого підходу можливе у процесі використання інтерактивних методів навчання, які базуються на людській взаємодії, стимулюючи й активізуючи один одного у процесі спілкування. На наш погляд, найбільш оптимальними у процесі формування комунікативної компетентності здобувачів освіти є наступні інтерактивні методи як: метод круглого столу, метод проведення ділової гри, метод групової дискусії, соціально-психологічний тренінг та метод «мозкового штурму».

Використання методу «круглого столу» підвищує ефективність засвоєння теоретичних питань шляхом обговорення їх у різноманітних наукових аспектах із залученням фахівців різних галузей. Даний метод передбачає заслуховування, обговорення, аналіз почутого та обмін думками серед учасників. Метод круглого столу допомагає генерувати безліч ідей, дозволяє працювати у групах, мотивує до дискусії, створює умови для живого спілкування, що дає можливість вільно висловлювати свої погляди та ідеї.

Метод проведення ділової гри, як метод активного соціального навчання, дозволяє у процесі імпровізації розігрувати студентами різні ролі у заданій проблемній ситуації, що сприяє набуттю навичок соціальної комунікації та взаємодії, успішно розвиває творчі здібності, активність та самостійність, здатність приймати рішення та брати відповідальність у нестандартних ситуаціях.

Метод групової дискусії базується на обміні думками, спрямований на формування суджень, переконань, загальних уявлень, а також навчає самостійно мислити та розвиває здатність до виваженої аргументації.

Метод «мозкового штурму» (брейкштурмінг) спрямований на стимулювання творчої активності та продуктивності. Частина студентів генерують ідеї, висловлюють як найбільше думок, а інша частина аналізує їх, виробляючи нове рішення або визначає найкращу альтернативу.

*Метод соціально-психологічного тренінгу*, основою якого є рольова гра та групова дискусія. На думку багатьох науковців, розвиток пізнавальної активності здобувачів освіти відбувається не як вміння розв'язувати задачі та виконувати вправи, а як розвиток креативного мислення у процесі групового обговорення.

«*Кейс-метод*» – це колективна робота над конкретною ситуацією, яка виконується у письмовій формі та передає колективний пошук найбільш ефективного вирішення означеної проблеми.

Ефективним використанням в роботі сучасних освітніх технологій є застосування практико-орієнтованого навчання, що забезпечує удосконалення набутих знань, умінь та навичок, використовуючи їх при вирішенні життєво важливих проблем. Застосування технології навчання у співпраці сприяє активізації пізнавальної та комунікативної діяльності здобувачів освіти, спонукає їх до наукового пошуку, готує до дослідницької діяльності у процесі професійної діяльності.

Уведення у навчальний процес прийомів і методів інтерактивних технологій сприяють підвищенню комунікативної активності й реалізації домінуючих індивідуальних якостей здобувачів у процесі спілкування під час навчання, забезпечує самореалізацію в різноманітних комунікаціях.

*Створення атмосфери партнерської взаємодії педагогів і здобувачів освіти під час реалізації інтерактивних технологій навчання.* Партнерська взаємодія, на думку дослідниці Г. Татаринцевої, є формою взаємодії суб'єктів, яка орієнтована на спільне задоволення загального інтересу, їй притаманні такі характеристики як добровільність, взаємне визнання та довіра, взаємна відповідальність та орієнтованість на досягнення ряду цілей [37; 148]. В умовах суб'єкт-суб'єктних стосунків викладач та студент працюють як партнери, спільно організують пошукову діяльність, аналізуючи та виправляючи помилки. Налагодженню такої взаємодії сприяє упровадження в освітній процес інтерактивних технологій навчання.

Використання інтерактивних технологій у навчанні забезпечують активний характер взаємодії учасників освітнього процесу на засадах співпраці та співтворчості, а також спрямовані на досягнення поставлених навчальних цілей. У процесі навчальної взаємодії індивідуальні завдання переростають у групові, під час виконання яких кожний член групи вносить свій унікальний вклад у спільні зусилля [8, 173].

На думку О. Пометун, вдале використання різноманітних інтерактивних технологій під час організації освітнього процесу, «знімає нервове напруження, дає змогу змінювати «звичні» форми діяльності, зосереджуватися на ключових проблемах, що потребують повсякденної уваги» [33; 58–59].

Нами було запропоновано для науково-педагогічних працівників збільшити частку використання ігрових технологій під час проведення навчальних занять зі студентами педагогічних спеціальностей. Реалізація освітніх ігрових технологій передбачала моделювання професійних ситуацій, спільний аналіз та розв'язання проблем. Найбільша увага акцентувалась на таких різновидах ігор, як:

- ділові (спрямовані на моделювання професійної дійсності, імітації конфліктних ситуацій у конкретних професійно спрямованих умовах);
- сюжетно-рольові (імпровізоване розігрування заданої ситуації);
- ситуативні (подання обраного для розігрування фрагмента професійно спрямованої ситуації та презентація здобувачами освіти професійних або ж посадових обов'язків її учасників);
- соціально-психологічні (ігри з уявними ситуаціями, які передбачають відтворення складних ситуацій та передбачають обов'язкове порівняння запропонованого здобувачами освіти варіанта розв'язання проблеми з фактичним її вирішенням).

У ході проведення нашого дослідження зі студентами педагогічних спеціальностей під час навчальних занять основний акцент робився на їх інтерактивну та предметно-практичну діяльність. Були використані наступні ігрові технології (див. додаток 1).

– *ділові ігри*, як імітаційне моделювання реальних механізмів і процесів, форм відтворення предметного та соціального змісту будь-якої реальної діяльності (ігри «Портрети», «Доведи це сам», «Акваріум», «Інформаційний розрив», «Мотивація», «Мова фахівця – успіх у професійній діяльності» тощо);

– *рольові ігри*, що дають можливість висловити власну думку з проблеми, яка обговорюється; упевнитися в правильності або хибності свого підходу до вирішення завдання; включитися в різні види словесної діяльності; приховати свою зняковілість, сором'язливість, невпевненість (ігри «Засідання педагогічної ради школи», «День прийому з особистих питань»; «Посередництво»; «Шлях до успішної стратегії» тощо);

– *інтерактивні ігри*, спрямовані на знаходження спільного комунікативного досвіду (ігри «14 предметів»; «Пожежник»; «Конструкція» тощо);

– *соціально-психологічні ігри* («Цап відбувайло»; «Острів скарбів»; «Корабельна аварія» тощо);

– *квести* («Квадроключ, або 4-ключі до скриньки скарбів», «Острів рішень» тощо);

– *вправи*, які спрямовані на визначення ступеня сформованості усного мовлення здобувачів освіти, що виявляється в дотриманні норм вимови та наголошуванні слів (вправи з писемного ділового мовлення; тренувальні вправи, спрямовані на коригування фонетичних помилок; вправи на формування навички правильного вживання власних імен та по батькові;

вправи на вироблення уміння добирати з кількох можливих варіантів один найбільш точний, стилістично доречний та прийнятний для конкретно визначеної ситуації спілкування тощо);

– *кейси*;

– *тренінги* («Самопізнання професійних якостей»; «Техніка ефективного продажу»; «Управління конфліктними ситуаціями тощо»).

Важливою педагогічною умовою формування комунікативної компетентності є *переорієнтації освітнього процесу на особистість здобувача освіти, розкриття його здібностей, самоцінності, адаптації освітніх програм та створення індивідуальної освітньої траєкторії відповідно до можливостей студента, рівня його загального розвитку, вікових особливостей, врахування рівня сформованості його комунікативної компетентності, забезпечення сприятливих умов для виявлення ініціативи, відчуття успіху під час виконання різноманітних проблемних питань, створюючи посил на співпрацю, розумну внутрішню конкуренцію.*

Підвищення рівня внутрішньої мотивації здобувачів освіти, їх особистісної відповідальності та значущості сприяє орієнтація науково-педагогічного працівника на підтримку їх автономності. Цей процес підсилюється природним створенням в освітньому середовищі умов для формування ціннісного ставлення до формування комунікативної компетентності, самопізнання та рефлексії власних комунікативних дій.

Науковці зазначають, що реалізацію цієї умови необхідно здійснювати поетапно. Зокрема, з метою підвищення інтересу здобувачів освіти до кожного навчального компонента, стимулювання їх активності, важливо, щоб на першому етапі переважали методи переконання та навіювання [8].

Формування комунікативної компетентності у здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей вимагає розвитку та вдосконалення освітнього процесу, виходячи з наступного:

- формування усвідомленої значущості обраного фаху, заохочення до збагачення та розширення розумового горизонту, спонукання до самовдосконалення в області лінгвістичних, культурологічних та соціальних знань;

- взяття до уваги професійних запитів та інтересів здобувачів освіти, підвищення мотивації вивчення іноземної мови як інструменту для отримання нової актуальної інформації не лише у професійній сфері, але і в сфері побуту та дозвілля;

– моделювання та відтворення комунікативних завдань, наближених до умов майбутньої професійної діяльності, шляхом виконання наукової та науково-дослідної діяльності;

– обґрунтування на конкретних життєвих прикладах того, що використання мови не тільки є засобом спілкування та вирішення комунікативних завдань, але й показником конкурентоспроможного фахівця;

– реалізація на практиці міжпредметної інтеграції з іншими дисциплінами, зокрема педагогіки, психології, історії, філософії, культурології тощо [50; 65].

Таким чином методика формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей передбачає проектування освітнього процесу у закладах вищої освіти на основі:

– організації навчання з використанням діяльнісного підходу за допомогою мовних тренінгів, ділових ігор, диспутів, діалогів, використання новітніх інформаційних технологій;

– використання конкретних мовно-професійних ситуацій як методу відпрацювання ключових компетентностей;

– підбір груп із максимальним урахуванням запитів щодо розвитку окремих компонентів комунікативної компетентності;

– використання форм підвищення кваліфікації з розвитку мовно-комунікативної компетентності за різними видами (навчання за освітньою програмою, міжнародне стажування, участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, вебінарах, майстер-класах тощо);

– організація виїзних практичних занять, мовних практикумів для набуття практичного досвіду, реалізуючи власні потреби у фахову спілкуванні [40].

Отже, методика формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей ґрунтується на реалізації ряду педагогічних умов, одне з провідних місць серед яких посідає активне використання в освітньому процесі ігрових технологій.

### Висновки до розділу 3.

Аналіз досвіду формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей на прикладі Національного університету біоресурсів і природокористування України заєвідчив, що активна взаємодія учасників освітнього процесу, залучення здобувачів освіти до комунікативної співпраці, міжнародного обміну досвідом, науково-пошукової діяльності у процесі самостійної роботи, реалізація ряду компонентів навчальних планів освітньо-професійних та освітньо-наукових програм сприяють набуттю здобувачами вищої освіти широкого спектра комунікативних умінь, які дозволяють конструктивно взаємодіяти в соціальних умовах професійної діяльності.

Запропонована нами методика формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей ґрунтується на реалізації наступних педагогічних умов: створення атмосфери партнерської взаємодії педагогів і здобувачів освіти під час реалізації інтерактивних технологій навчання; використання інтерактивних методів навчання (метод круглого столу, метод проведення ділової гри, метод «мозкового штурму», кейс-метод тощо); використання ігрових технологій під час проведення навчальних занять зі студентами (ділові, рольові, інтерактивні; соціально-психологічні ігри; використання вправ; проведення квестів, тренінгів; виконання кейсів тощо); переорієнтація освітнього процесу на особистість здобувача освіти, розкриття його здібностей та самоцінності.

## ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Сучасні підходи до розвитку національної вищої освіти обумовлені викликами, які постали сьогодні перед суспільством внаслідок російської агресії проти України. Реалії університетського навчання передбачають ряд особливостей, які сприятимуть ефективності освітнього процесу, зокрема впровадження дистанційного та змішаного навчання, домінування асинхронних форм навчання, використання цифрових навчальних платформ, підвищені вимоги до науково-педагогічних працівників, значущість творчості та відповідальності, терпимість до студентів, наявність дедлайнів; широке застосування відеозанять, запис навчальних лекцій, роликів; постійний зв'язок зі студентами, які перебувають у лавах Збройних Сил України, Національній гвардії, територіальній обороні, їх моральна підтримка, виховання патріотизму серед студентства; оперативне реагування на загрозу ракетних ударів, обстрілів, переривання занять, наявність завдань для самостійного опрацювання, підготовлених місць для проживання студентства, готовність до блекаутів; індивідуальний підхід до навчання студентів, врахування їх місця проживання, коригування графіку освітнього процесу, розвиток та сприяння самостійній роботі здобувачів освіти; перебудова роботи університетської бібліотеки, збільшення фондів цифрових носіїв, забезпечення студентів навчальною літературою в електронному вигляді; співпраця з міжнародними партнерами, використання їхніх інформаційних ресурсів тощо.

2. Педагогічний аналіз поняття «комунікативна компетентність» дає можливість трактувати його як здатність до здійснення ефективної взаємодії; встановлення й підтримка необхідних контактів з іншими людьми, інтегральну якість особистості, яка містить як складові цінності, мотиви, установки, знання, уміння, навички, виконуючи функцію адекватного функціонування особистості в соціумі; як уміння розуміти і бути зрозумілим співрозмовником у процесі взаємодії. Структура комунікативної компетентності майбутніх педагогів представлена чотирма компонентами: мотиваційно-ціннісний (передбачає

мотивацію до комунікативної діяльності, спрямованість на гуманістичне спілкування, потребу до комунікативного самовдосконалення); когнітивний (передбачає систему знань про сутність та особливості спілкування, зокрема професійного, знання про стилі спілкування, особливості власного комунікативного стилю); діяльнісний (передбачає сукупність комунікативних умінь); особистісно-емоційний (включає сукупність особистісних якостей, що визначають позицію та спрямованість здобувачів освіти як суб'єктів комунікативної діяльності, та емоційний прояв цих якостей (здатність до рефлексії, спостережливість, емпатія, стресостійкість, вміння встановлювати контакти). Тобто, педагогічний зміст комунікативної компетентності передбачає набуття здобувачами вищої освіти широкого спектра комунікативних умінь, які дозволяють конструктивно взаємодіяти в соціальних умовах професійної діяльності.

3. Аналіз досвіду формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей на прикладі Національного університету біоресурсів і природокористування України засвідчив, що активна взаємодія учасників освітнього процесу, залучення здобувачів освіти до комунікативної співпраці, міжнародного обміну досвідом, науково-пошукової діяльності у процесі самостійної роботи, реалізація ряду компонентів навчальних планів освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) та другого (магістерського), а також освітньо-наукових програм третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти сприяють набуттю здобувачами вищої освіти широкого спектра комунікативних умінь, які дозволяють конструктивно взаємодіяти в соціальних умовах професійної діяльності.

4. Методика формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей ґрунтується на реалізації наступних педагогічних умов: створення атмосфери партнерської взаємодії педагогів і здобувачів освіти під час реалізації інтерактивних технологій навчання, використання інтерактивних методів навчання (метод круглого столу, метод проведення ділової гри, метод «мозкового штурму», кейс-метод тощо), використання

ігрових технологій під час проведення навчальних занять зі студентами (ділові, рольові, інтерактивні; соціально-психологічні ігри, використання вправ; проведення квестів, тренінгів; виконання кейсів тощо); переорієнтація освітнього процесу на особистість здобувача освіти, розкриття його здібностей та самоцінності.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамівич С. Д., Чікарькова М. Ю. Мовленнєва комунікація. Підручник. Київ, 2004. 471 с.

2. Андрущенко В. П. Основні тенденції розвитку вищої освіти на рубежі століть // Вища освіта України. 2001. № 1. С 11-17.

3. Барановська Д. В. Комунікативна компетентність викладача вузу / Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць. К., НПУ, 1999. С. 146 – 149.

4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. С. 344.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.

6. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посібник / за ред. В.Г. Кременя. Авторський колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, Т. І. Бабин. Тернопіль : Навчальна книга, Богдан, 2004. 384с

7. Відкритий Університет Майдану. Громадянська освіта в Україні. URL : <https://vum.org.ua/>. Дата звернення: Лютий, 2020.

8. Волкова Н. П., Лебідь О. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії в умовах аспірантури. Вісник Університет імені Альфреда Нобеля. 2020. № 2 (20). С. 168-179

9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Видавництво «Либідь». К., 374 с.

10. Дубасенюк О. А. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Інноваційні аспекти підготовки фахівців в умовах модернізації освітнього простору»: Зб. наук.праць. Новоград-Волинський, 2018. Вип. 1. 283 с. С. 12-21.

11. Закон України “Про вищу освіту”. URL : <https://zakon.help/law/1556-VI/edition/01.01.2019/>

12. Знанецька О. М., Цвєтаєва О. В. Роль комунікативної компетентності у знанні іноземних мов. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». № 1 (13). 2017. С. 188-193.

13. Ковальчук В. Мовнокомунікативні властивості у системі ключових компетентностей фахівця. Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ». 2010. № 2.

14. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_021#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text). (дата звернення: 04.05.2023).

15. Корніяка О. М. Особливості розвитку комунікативної компетентності фахівців на різних етапах їх професійного становлення // Психолінгвістика: 35. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2011. Вип.8. С. 33 – 45.

16. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття // Освіта України. 2002.

17. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: навч. пос. К. : ВЦ "Академія", 2007. С. 360.

18. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах / підручник / Л. С. Панова, І. Б. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 328 с.

19. Ніколаєнко С. М. Вища освіта України – через війну до європейського визнання. Вища школа. № 7-9. 2022. С. 7-25.

20. Наукова школа: центр професійної підготовки педагогічних кадрів: Науковий збірник / за ред. проф. Дубасенюк О. А.: Вид. 2-ге, доповнене. Житомир: Житомир. держ. ун-т, 2005 / 418 с

21. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

22. Обозов М. М. Психологія міжособистісних відносин. К. : Либідь, 1998. С. 191.

23. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 146 с.

24. Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 25 жовт. 2022 р. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. 360 с.

25. Освітньо-наукова програма «Освітні, педагогічні науки» підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. URL : [https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u347/omp20\\_cheriv\\_2023\\_r\\_2.pdf](https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u347/omp20_cheriv_2023_r_2.pdf)

26. Освітньо-наукова програма «Професійна освіта» підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. URL : [https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u347/omp\\_prof\\_osvita.pdf](https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u347/omp_prof_osvita.pdf)

27. Освітньо-професійна програма «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. URL : <https://nubip.edu.ua/node/127726>

28. Освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. URL : <https://nubip.edu.ua/node/127726>

29. Освітньо-професійна програма «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. URL : <https://nubip.edu.ua/node/127725>

30. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/ua>

31. Чаламар І. М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості. Дис. докт. пед. н. 13.00.02. К.: 1997. С.14

32. Підлипняк І. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти. URL : [https://library.uapri.edu.ua/library\\_files/psuh\\_pedagog\\_probll\\_silsk\\_sbkolu/44/visnuk\\_4.pdf](https://library.uapri.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probll_silsk_sbkolu/44/visnuk_4.pdf) (дата звернення: 14.10.2023).

33. Пометун О. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять. Шлях освіти. 2004. № 3. С. 10–15.

34. Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій: український і зарубіжний досвід. монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2019. 340 с.

35. Соколенко Л. С., Бойко Ю. С., Танасійчук Ю. М. Вища освіта України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: аналіз сучасних підходів до методики викладання. Наукові інновації та передові технології. Серія «Педагогіка». № 2 (16). 2023. С. 385–395

36. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. Київ, 2020. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

37. Татаринцева Г. Методологічні підходи до визначення поняття «партнерство». Наука молода. 2007. № 8. С. 145–150.

38. Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти : монографія / керізн. авт. кол. Н. В. Гузій; Мін-во освіти і науки України. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 516 с.

39. Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти. Наказ МОН України від 15.01.2018 р. № 36. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi->

organizaciyi i provedennya pidvishennya kvalifikaciyi pedagogichnih pracivnikov-  
zakladami bislyadiplomnoyi pedagogichnoyi osviti

40. Толочко С. В. Розвиток мовно-комунікативної компетентності викладачів у системі післядипломної освіти. Теорія і методика професійної освіти. Випуск 5. 2018. С. 138-143.

41. Учуєва О. В. (2017). Вплив глобалізаційних процесів на розвиток сучасної освіти. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*, 76 (II), 75-82.

42. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. К., 1998. 408 с.

43. Чайка В. М. Теорія і технологія підготовки майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2006. 392 с.

44. Чобітько М. Г. Теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів: автореф. дис. ... доктора пед. наук / АПНУ Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. К., 2007. 42 с.

45. Шевчук І. Б., Шевчук А. В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. Випуск 39. 2022.

46. Шилова В., Кляйн В., Градуш В. Підготовка педагогічних працівників спеціальної освіти у Словаччині та в Україні: порівняльний аналіз. *Актуальні питання колекційної освіти*. 2020. С. 278-294. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/35820/1/2.pdf>

47. Шиянюк Л. В. Україномовна комунікативна компетентність студентів вищих навчальних технічних закладів як необхідна складова становлення професіонала. Херсон. 2009. URL : [https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/7\\_2009/63.pdf.pdf](https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/7_2009/63.pdf.pdf)

48. Щорічна доповідь про стан дотримання та захисту прав людини і громадянина в Україні у 2022 році URL: <https://ombudsman.gov.ua/report2022/dity-viiny> (дата звернення: 04.05.2023).

49. Prometheus – масові безкоштовні онлайн-курси. URL :

<https://prometheus.org.ua>.

50. Harmer J. How to Teach English // New Edition. Longman, 2007. 288

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України